Н. Б. Фролова

кандидат економічних наук, науковий співробітник відділу державних фінансів
ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України", Київ, Україна, nata.frolova99@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7979-950X>

ОЦІНКА ВПЛИВУ АМОРТИЗАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ НА МІЖНАРОДНУ ПОДАТКОВУ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇН ОЕСР ТА УКРАЇНИ

Анотація. У статті надано оцінку впливу амортизаційної політики країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) і України на їхню міжнародну податкову конкурентоспроможність, що базується на порівнянні часток відшкодування капітальних інвестицій, які здійснюються національними підприємствами в основні засоби й нематеріальні активи, за рахунок їх амортизації. Проведено аналіз стандартизованої частки відшкодування капітальних інвестицій, на базі котрої запропоновано розподіл країн за рейтингом міжнародної податкової конкурентоспроможності. Розкрито низку особливостей амортизації основних засобів та нематеріальних активів в Україні. Визначено ключові чинники впливу вітчизняної амортизаційної політики на її міжнародну податкову конкурентоспроможність. Обґрунтовано напрями підвищення останньої в частині перегляду строків корисного використання (експлуатації) будівель і споруд, переліку видів нематеріальних активів, що не підлягають амортизації.

Ключові слова: амортизаційна політика, міжнародна податкова конкурентоспроможність, амортизація, капітальні інвестиції.

Рис. 1. Табл. 5. Літ. 16.

Nataliya Frolova

Ph. D. (Economics), SE "Institute for Economics and Forecasting of NAS of Ukraine",
Kyiv, Ukraine, nata.frolova99@gmail.com
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7979-950X>

ASSESSMENT OF THE IMPACT OF CAPITAL COST RECOVERY ON THE INTERNATIONAL TAX COMPETITIVENESS OF OECD COUNTRIES AND UKRAINE

Abstract. The article presents an assessment of the impact of capital cost recovery policies of the OECD countries and Ukraine on their international tax competitiveness, based on a comparison of the treatments of investment in machinery, buildings, and intangibles that a business can recover through the tax code via depreciation. The rating of the international tax competitiveness of the OECD countries and Ukraine is based on the standardized capital allowances. Although the assessment of international tax competitiveness is expressed by the only indicator, such as capital allowances, it serves to prove that international tax competition is responded not only by reducing tax rates but also by defining a business tax base. According to the results of the study, the dominant position in the ranking of the OECD countries is occupied by countries that are able to recover higher costs of capital investments (over 68%). These countries are characterized by particularly high (by international standards) capital allowances for equipment and intangibles (over 82%). Unfortunately, due to the lack of tax harmonization of the Ukrainian tax system, specifically its treatment of capital allowances, with the EU and OECD countries, Ukraine falls behind in the ranking of international tax competitiveness.

© Фролова Н. Б., 2020

Thus, in order to enhance the competitiveness of the domestic corporate income tax system, Ukraine's treatment of capital investments in core assets, especially buildings and intangibles, should be improved and brought in line with both modern Ukrainian socio-economic realities and the capital cost recovery provisions accepted in the OECD.

Keywords: international tax competitiveness, capital cost recovery, capital investments.

JEL classification: H20, H25, H62.

Н. Б. Фролова

кандидат экономических наук, научный сотрудник отдела государственных финансов
ГУ "Институт экономики и прогнозирования НАН Украины", Киев, Украина

ОЦЕНКА ВЛИЯНИЯ АМОРТИЗАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ НА МЕЖДУНАРОДНУЮ НАЛОГОВУЮ КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТЬ СТРАН ОЭСР И УКРАИНЫ

Аннотация. В статье представлена оценка влияния амортизационной политики стран Организации экономического сотрудничества и развития (ОЭСР) и Украины на их международную налоговую конкурентоспособность, которая базируется на сравнении долей возмещения капитальных инвестиций, осуществляемых национальными предприятиями в основные средства и нематериальные активы, за счет их амортизации. Проведен анализ стандартизированной доли возмещения капитальных инвестиций, на базе которой предложено распределение стран по рейтингу международной налоговой конкурентоспособности. Раскрыт ряд особенностей амортизации основных средств и нематериальных активов в Украине. Определены ключевые факторы влияния отечественной амортизационной политики на ее международную налоговую конкурентоспособность. Обоснованы направления повышения последней в части пересмотра сроков полезного использования (эксплуатации) зданий и сооружений, перечня видов нематериальных активов, не подлежащих амортизации.

Ключевые слова: амортизационная политика, международная налоговая конкурентоспособность, амортизация, капитальные инвестиции.

Законодавством багатьох країн світу передбачено відшкодування (принаймні частково) вартості будівель, обладнання й нематеріальних активів, які перебувають на балансі підприємства, шляхом їх амортизації. Створення таких можливостей спрямоване, в першу чергу, на стимулювання підприємців до нарощування обсягів інвестицій, що в результаті позитивно впливає на економічне зростання та сприяє розвитку фінансового простору країн. Амортизаційна політика кожної держави має свою специфіку, особливо в частині видів витрат, котрі підлягають амортизації, а також строків списання їхньої вартості. Як показує досвід країн – членів Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), на відміну від поточних, витрати на капітальні інвестиції щодо придбання різних основних засобів і нематеріальних активів повинні бути списані не негайно, а через кілька років, навіть десятиліть. Унаслідок інфляції така відстрочка робить номінальну вартість амортизаційних відрахувань нижчою за фактичну, що негативно позначається на здатності бізнесу до оновлення виробництва, а також призводить до надмірного податкового навантаження на його прибуток. Таким чином, умови амортизації відіграють важливу роль при прийнятті потенційними

інвесторами рішень про територіальне розміщення їхніх капіталовкладень, тому амортизаційна політика має враховуватися в аналізі міжнародної податкової конкурентоспроможності країни.

Слід зауважити, що в Україні питання міжнародної податкової конкурентоспроможності набуває дедалі більшої актуальності. Дослідженню сутності поняття “податкова конкуренція”, аналізу її впливу на економічне зростання, а також обґрунтуванню напрямів реформування вітчизняної податкової системи з метою підвищення її конкурентоспроможності присвячено низку праць українських науковців, зокрема А. М. Дідика, Ю. Б. Іванова, А. І. Крисоватого, І. О. Луніної, Т. В. Меркулової, О. В. Ревенко, Д. М. Серебрянського, А. М. Соколовської, К. І. Швабія [1–9]. Утім, незважаючи на сучасні тенденції щодо гармонізації вітчизняної системи оподаткування з європейською та країн ОЕСР, багато аспектів у сфері оподаткування залишаються недостатньо інтегрованими, що зумовлює загострення податкової конкуренції у світовому масштабі. Таким чином, питання, пов’язані з визначенням і аналізом чинників міжнародної податкової конкурентоспроможності України, є досить актуальними.

Мета статті – дослідити вплив амортизаційної політики на міжнародну конкурентоспроможність податкових систем країн ОЕСР та України й визначити рейтинг їх конкурентоспроможності (за критерієм амортизації).

Оцінка впливу амортизаційної політики на міжнародну податкову конкурентоспроможність у країнах – членах ОЕСР

Як узагальнюючий показник впливу амортизаційної політики на міжнародну податкову конкурентоспроможність країн – членів ОЕСР експерти Податкової фундації США¹ обрали відношення приведеної (дисконтованої) вартості суми амортизаційних відрахувань до первісної (балансової) вартості капітальних інвестицій. Приведена (дисконтована) вартість характеризує поточну вартість загальної суми амортизаційних відрахувань, котрі плануються в майбутньому за весь термін корисного використання (експлуатації) необоротних активів. Її співвідношення із первісною вартістю активів відображає частку капітальних інвестицій, що реально компенсується підприємству за рахунок амортизації. Чим нижчою (за міжнародними нормами) є ця частка, тим негативнішою буде характеристика податкової системи з точки зору її міжнародної конкурентоспроможності, оскільки це не стимулює інвесторів до додаткових капіталовкладень, а отже, гальмує темпи економічного зростання.

Згідно з результатами аналізу, проведеного експертами зазначеної фундації, в середньому частка відшкодування капітальних інвестицій за рахунок амортизації в країнах – членах ОЕСР у 2019 р. становила 68,6 % [10]. Найвищий рейтинг міжнародної податкової конкурентоспроможності за

¹ Податкова фундація (*Tax Foundation*) – провідний, незалежний, неприбутковий дослідницький центр із питань податкової політики, заснований 1937 р. у США, що займається податковою політикою та, зокрема, складає індекс міжнародної податкової конкурентоспроможності в країнах – членах ОЕСР.

Рисунок. Рейтинг міжнародної податкової конкурентоспроможності країн – членів ОЕСР за часткою відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації у 2019 р.

Побудовано за: Asen E., Bunn D. Capital Cost Recovery across the OECD, 2019 / Tax Foundation. Apr. 2, 2019. URL: <https://taxfoundation.org/publications/capital-cost-recovery-across-the-oecd/>.

цим критерієм присвоєно Естонії та Латвії (рисунок), де відношення приведеної (дисконтованої) вартості загальної суми амортизаційних відрахувань до їх первісної (балансової) вартості дорівнює 100 %. Це означає, що амортизаційні відрахування в цих державах не знецінюються в часі й підприємства списують реальну вартість своїх витрат на придбання необоротних активів. Експерти називають таку систему амортизації нейтральною, адже підприємство має можливість отримати відшкодування капітальних інвестицій у необоротні активи незалежно від строків їх корисного використання (експлуатації) [11, с. 3]. Нейтральна система амортизації заохочує підприємства до постійного оновлення основних засобів і нематеріальних активів, не знецінює вартості капіталу, що підвищує рейтинг міжнародної податкової конкурентоспроможності країн, які її застосовують.

Варто наголосити: такий результат у Естонії та Латвії зумовлений заміною традиційного податку на прибуток підприємств податком на розподілений прибуток зі ставкою 20 % (станом на 2019 р.). Базою цього податку є прибуток, котрий розподіляється на користь акціонерів, тому потреби у списанні вартості капітальних інвестицій для цілей оподаткування в зазначених країнах немає.

Найнижчими рейтинги міжнародної податкової конкурентоспроможності за критерієм амортизації виявилися в Новій Зеландії (в цій країні за рахунок амортизації відшкодовується лише 56,6 % первісної вартості активів) і Чилі (41,7 %).

Для оцінки міжнародної податкової конкурентоспроможності експерти Податкової фундації використовують також стандартизоване значення

частки відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації, яке відображає, наскільки ця частка в кожній країні відрізняється від середнього показника по ОЕСР із урахуванням стандартного відхилення. Рівняння стандартизації має вигляд:

$$Z = \frac{X_i - \mu_{\text{ОЕСР}}}{\sigma},$$

де X_i – частка відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації в певній країні; $\mu_{\text{ОЕСР}}$ – середній показник частки відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації з-поміж усіх країн – членів ОЕСР; σ – стандартне відхилення.

Зазначимо, що в MS Excel є функція “нормалізація”, котра виконує вказане перетворення.

Стандартизоване значення частки відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації дорівнює нулю в країнах, де її розмір збігається із середнім показником. Від’ємне стандартизоване її значення свідчить, що вона менша за середній показник (отже, амортизаційна політика знижує конкурентоспроможність податкової системи), а додатне – що вона більша за нього (відповідно, конкурентоспроможність податкової системи вища). За нашими розрахунками на основі [10], у 2019 р. стандартне відхилення частки відшкодування капітальних інвестицій за рахунок амортизації в країнах – членах ОЕСР становило 11,1.

Як бачимо з табл. 1, частка відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації в згаданих країнах відрізнялася від середнього показника на величину, не більшу за три стандартних відхилення. Найближчим до середнього показника виявились умови амортизації у Фінляндії: її стандартизоване значення дорівнює 0,01. Таким чином, частка відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації в цій державі відрізнялася від середньої лише на одну соту стандартного відхилення.

У результаті розрахунків встановлено, що стандартизоване значення частки відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації є додатним лише в 15 з 36 країн-членів; податкова система більшості цих країн, а саме 21, виявилася менш конкурентоспроможною за критерієм амортизації порівняно із середнім показником по ОЕСР.

Нами здійснено умовний розподіл країн – членів ОЕСР за рейтингом їх міжнародної податкової конкурентоспроможності на основі критерію амортизації капітальних інвестицій (табл. 2). Таким чином, до групи з *високим рівнем* міжнародної податкової конкурентоспроможності увійшли країни, де стандартизована частка відношення приведеної (дисконтованої) вартості загальної суми амортизаційних відрахувань до первісної (балансової) вартості капітальних інвестицій переважає середній показник по ОЕСР більш ніж на одне стандартне відхилення, а саме Естонія, Латвія й Литва.

До групи із *середнім рівнем* міжнародної податкової конкурентоспроможності віднесено 12 країн, у яких стандартизована частка відношення

Таблиця 1. Стандартизоване значення частки відшкодування витрат на капітальні інвестиції шляхом їх амортизації в країнах – членах ОЕСР у 2019 р.

Країна	Стандартизоване значення	Країна	Стандартизоване значення
Австралія	-0,29	Нова Зеландія	-1,08
Австрія	-0,52	Норвегія	-0,71
Бельгія	0,70	Південна Корея	0,49
Великобританія	-1,03	Польща	-0,83
Греція	-0,49	Португалія	0,36
Данія	-0,03	Словаччина	0,87
Естонія	2,83	Словенія	-0,29
Ізраїль	-0,22	США	-0,08
Ірландія	-0,55	Туреччина	-0,09
Ісландія	0,55	Угорщина	-0,74
Іспанія	-0,65	Фінляндія	0,01
Італія	-0,16	Франція	0,42
Канада	0,02	Чехія	0,43
Латвія	2,83	Чилі	-2,42
Литва	1,88	Швейцарія	0,50
Люксембург	0,19	Швеція	0,16
Мексика	-0,23	Японія	-1,04
Нідерланди	-0,11		
Німеччина	-0,64	Стандартне відхилення	11,10

Розраховано на основі: Asen E., Bunn D. Capital Cost Recovery across the OECD, 2019 / Tax Foundation. Apr. 2, 2019. URL: <https://taxfoundation.org/publications/capital-cost-recovery-across-the-oecd/>.

Таблиця 2. Розподіл країн за рейтингом міжнародної податкової конкурентоспроможності на основі критерію амортизації капітальних інвестицій у 2019 р.

Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	
Естонія	Словаччина	Данія	Німеччина
Латвія	Бельгія	США	Іспанія
Литва	Ісландія	Туреччина	Норвегія
	Швейцарія	Нідерланди	Угорщина
	Південна Корея	Італія	Польща
	Чехія	Ізраїль	Великобританія
	Франція	Мексика	Японія
	Португалія	Австралія	Нова Зеландія
	Люксембург	Словенія	Чилі
	Швеція	Греція	
	Канада	Австрія	
	Фінляндія	Ірландія	

Складено автором.

приведеної (дисконтованої) вартості загальної суми амортизаційних відрахувань до первісної (балансової) вартості капітальних інвестицій перевищує середній показник по ОЕСР щонайбільше на одне стандартне відхилення, зокрема Словаччину, Бельгію та Ісландію.

До групи з *низьким рівнем* міжнародної податкової конкурентоспроможності увійшла 21 країна, де стандартизована частка відношення приведеної (дисконтованої) вартості загальної суми амортизаційних відрахувань до первісної (балансової) вартості капітальних інвестицій менша від середнього показника по ОЕСР, тобто від'ємна, в т. ч. Австралія, Греція, Польща й Угорщина. При цьому варто зауважити, що в 10 країнах цієї групи стандартизоване значення частки відхиляється від середнього показника менш ніж на половину одного стандартного відхилення, наприклад у Данії (–0,03), Італії (–0,19), США (–0,08), Туреччині (–0,11). Оскільки розрив у рейтингу міжнародної податкової конкурентоспроможності між цими країнами є мінімальним, вони мають чималий потенціал підвищити рівень міжнародної конкурентоспроможності національних податкових систем, принаймні за рахунок поліпшення умов амортизації.

Об'єктами капітального інвестування на підприємствах виступають переважно будівлі і споруди, обладнання, а також нематеріальні активи. Згідно з розрахунками за даними Держстату, в Україні у 2019 р. вони становили 85 % загальної суми капітальних інвестицій.

З огляду на відношення приведеної (дисконтованої) вартості загальної суми амортизаційних відрахувань за трьома видами необоротних активів (будівлі, обладнання та нематеріальні активи) до їх первісної вартості в середньому по країнах – членах ОЕСР у 2019 р., найбільшою є частка відшкодування від амортизації капітальних інвестицій у обладнання (84,3 %), далі йдуть нематеріальні активи (76,6 %) і лише потім будівлі (48,9 %) [10]. Зазначимо, що в усіх країнах ОЕСР – із високим, середнім і низьким рівнем конкурентоспроможності – умови амортизації капітальних інвестицій у будівлі менш сприятливі, ніж у обладнання й нематеріальні активи. Водночас у дев'яти країнах ОЕСР найвищою порівняно з іншими необоротними активами виявилася частка відшкодування капітальних інвестицій у нематеріальні активи. Наприклад, у Німеччині, Угорщині та Польщі вона становила 87 %, що на 13,2 в. п. більше, ніж у обладнання. Ще в чотирьох країнах, зокрема в Мексиці і Греції, частки відшкодування капітальних інвестицій у нематеріальні активи й обладнання за рахунок амортизації перебувають на одному рівні. Однак у решті 23 країнах найпривабливішими є інвестиції в обладнання, за рахунок амортизації котрого, приміром, підприємства у Швеції та Ісландії можуть компенсувати собі 86 % витрат, а в США й Канаді – 100 %.

Разом із тим, згідно з результатами нашого аналізу, навіть у деяких країнах із середнім рівнем податкової конкурентоспроможності стандартизована частка відшкодування капітальних інвестицій на будівлі та нематеріальні активи була від'ємною. Так, недостатньо конкурентоспроможною виявилася система амортизації будівель у Люксембурзі, Швеції й Канаді, а нематеріальних активів – у Південній Кореї, Швеції, Канаді та Фінляндії.

Стосовно групи країн із низьким рівнем податкової конкурентоспроможності варто зауважити, що всім їм притаманне від’ємне стандартизоване значення частки відшкодування капітальних інвестицій у будівлі. Причому сім із них, а саме Чилі, Нова Зеландія, Норвегія, Іспанія, Ірландія, Австрія та Греція, мали таке її стандартизоване значення по всіх трьох видах активів. На переконання експертів, одним із основних факторів, який впливає на рівень амортизації вартості основних засобів і нематеріальних активів у країнах, де діє традиційний податок на прибуток, є строк амортизації. Чим меншими є допустимі терміни корисного використання (експлуатації) необоротних активів, передбачені в національному податковому законодавстві, тим швидше та повнішою мірою підприємство може компенсувати свої витрати, пов’язані з придбанням цих активів [10].

Оцінка впливу амортизаційної політики України на міжнародну конкурентоспроможність її податкової системи

У нашій державі порядок розрахунку амортизації основних засобів для підприємств, котрі ведуть облік за національними стандартами, передбачено у ст. 138 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) [12]. Відповідно до п. 138.2 ПКУ, “фінансовий результат до оподаткування зменшується на суму розрахованої амортизації основних засобів або нематеріальних активів” (табл. 3).

Таблиця 3. Строк податкової амортизації окремих груп основних засобів і нематеріальних активів в Україні

Група	Назва	Мінімально допустимі строки корисного використання, років
Матеріальні активи		
3	Будівлі	20
	Споруди	15
4	Машини та обладнання	5
	З них: електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичної обробки інформації, пов’язані з ними засоби зчитування чи друку інформації, пов’язані з ними комп’ютерні програми (крім програм, витрати на придбання яких визнаються роялті, та/або програм, що визнаються нематеріальним активом), інші інформаційні системи, комутатори, маршрутизатори, модулі, модеми, джерела безперебійного живлення та засоби їх підключення до телекомунікаційних мереж, телефони (в т. ч. стільникові), мікрофони і рації, вартість котрих перевищує 20 тис. грн	2
Нематеріальні активи		
	З них: права на об’єкти промислової власності (право на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, сорти рослин, породи тварин, компонування (топографії) інтегральних мікросхем, комерційні таємниці, в т. ч. ноу-хау, захист від недобросовісної конкуренції тощо), крім тих, витрати на придбання яких визнаються роялті	5

Складено за: Податковий кодекс України : закон України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). URL: <http://sfs.gov.ua/nk/>.

Зауважимо, що згідно зі ст. 138.3.4 ПКУ строк корисного використання нематеріальних активів визначається відповідно до правовстановлюючого документа. В разі якщо такий строк не передбачено, він визначається платником податку самостійно, але не може становити менш ніж два роки (для прав на об'єкти промислової вартості – мінімум 5 років) та не більш ніж 10 років. Нематеріальні активи з невизначеним строком корисного використання взагалі не амортизуються.

На будівлі і споруди припадає найвища частка капітальних інвестицій в Україні – 277,3 млрд грн, або 47,4 % загальної суми капітальних інвестицій у 2019 р. (табл. 4). На другому місці – витрати на придбання машин, обладнання й інвентаря, близько 198,7 млрд грн, або 34 % загальної суми таких інвестицій у 2019 р. На придбання інших матеріальних активів підприємствами було витрачено загалом майже 87,6 млрд грн, тобто 15 % загальної суми капітальних інвестицій. Слід зазначити, що частка нематеріальних активів у капітальних інвестиціях в Україні є найменшою. У 2019 р. інвестиції в ці активи становили близько 20,9 млрд грн, або 3,6 % загальної суми капітальних інвестицій.

Умови амортизації основних засобів в Україні останніми роками істотно поліпшились, особливо щодо відшкодування капітальних інвестицій на придбання обладнання. Так, згідно з п. 43 підрозділу 4 розділу XX ПКУ, починаючи з 2017 р. капітальні інвестиції на придбання машин і обладнання – нових та ІТ-сфери (основні засоби четвертої групи) можуть бути списані за прямолінійним методом із застосуванням мінімально допустимого строку амортизації (два роки). Це означає, що в перший рік підприємство – платник податку на прибуток може списати 50 % вартості таких засобів. При цьому мінімально допустимий строк амортизації в податковому обліку не

Таблиця 4. Капітальні інвестиції в Україні за видами активів за 2019 р.

Капітальні інвестиції	У фактичних цінах, млн грн	Частка капітальних інвестицій, %
Усього	584 448,6	100,0
<i>У матеріальні активи</i>	<i>563 573,1</i>	<i>96,4</i>
У т. ч.: будівлі та споруди	277 251,8	47,4
з них: житлові будівлі	55 623,6	9,5
нежитлові будівлі	89 717,7	15,4
інженерні споруди	131 910,5	22,6
машини, обладнання та інвентар	198 709,5	34,0
інші матеріальні активи	87 611,8	15,0
<i>У нематеріальні активи</i>	<i>20 875,5</i>	<i>3,6</i>

Складено за попередніми даними Державної служби статистики України (URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>)¹.

¹ Інформацію про капітальні інвестиції в Україні підготовлено на основі зведених звітних даних державного статистичного спостереження за формою № 2-інвестиції “Капітальні інвестиції”. Останні обліковуються за підприємствами – юридичними особами.

залежить від строку корисного використання цих основних засобів із метою амортизації в бухгалтерському обліку, але діє в разі виконання певних вимог, а саме, якщо основні засоби:

1) не були введені в експлуатацію та не використовувалися на території України. Витрати на їх придбання були понесені (нараховані) платником податків після 1 січня 2017 р.;

2) були введені в експлуатацію в межах одного з податкових (звітних) періодів із 1 січня 2017 р. до 31 грудня 2019 р.;

3) використовуються у власній господарській діяльності та не продаються або не надаються в оренду іншим особам (за винятком платників податків, основним видом діяльності яких є послуги з надання в оренду майна).

Починаючи з 2020 р., відповідно до п. 43¹ підрозділу 4 розділу XX ПКУ, при визначенні об'єкта оподаткування податком на прибуток підприємств на період із 1 січня 2020 р. до 31 грудня 2030 р. платники податку на прибуток мають право під час розрахунку амортизації щодо основних засобів:

– четвертої групи (машини й обладнання) та п'ятої групи – використовувати мінімально допустимий строк амортизації, який становить два роки;

– третьої групи (передавальні пристрої) та дев'ятої групи – застосовувати мінімально допустимий строк амортизації, котрий дорівнює п'ять років.

Основні засоби повинні одночасно відповідати таким вимогам: бути введеними в експлуатацію платником податків у межах одного з податкових (звітних) періодів, із 1 січня 2020 р. до 31 грудня 2030 р.; не бути у використанні; бути задіяними лише у власній господарській діяльності та не продаватися або надаватися в оренду іншим особам (окрім платників податків, основним видом діяльності яких є послуги з надання в оренду майна).

Щоб забезпечити зіставність оцінки впливу амортизації на міжнародну конкурентоспроможність податкової системи України порівняно з країнами – членами ОЕСР, наш аналіз базуватиметься на припущеннях щодо розміру дисконту, до котрих вдавались у своєму аналізі експерти Податкової фундації США. З метою врахування ефекту знецінення грошей у часі (через вплив інфляції) розрахунок приведеної (дисконтованої) вартості майбутніх амортизаційних відрахувань виконується на основі фіксованих річного індексу інфляції (встановленого експертами фундації для всіх країн – членів ОЕСР на умовному рівні 2,5 %) та облікової ставки процента (на умовному рівні 5 %)¹.

Розрахунок показав, що завдяки мінімальним строкам амортизації нематеріальних активів та прискореній (дворічній) амортизації обладнання знецінення в часі вартості їхніх амортизаційних відрахувань є досить незначним. Капітальні інвестиції в обладнання й нематеріальні активи відшкодовуються в обсязі 96,3 % (табл. 5).

Прямолінійний метод дозволено застосовувати під час амортизації основних засобів третьої групи – будівель і споруд, однак мінімально до-

¹ Відповідно, ставка дисконтування дорівнює 7,5 %.

Таблиця 5. Розрахунок середньозваженого показника приведеної (дисконтованої) вартості амортизації основних засобів і нематеріальних активів в Україні

Види необоротних активів	Вартість, що амортизується*, грн	Мінімально допустимі строки корисного використання, років	Приведена (дисконтована) вартість загальної суми нарахованих амортизаційних відрахувань**, грн	Частка капітальних інвестицій, відшкодована за рахунок амортизації, % (зр. 4 / зр. 2)
1	2	3	4	5
Будівлі	249 000	20	131 091	52,6
Споруди	226 000	15	138 504	61,3
Обладнання	340 000	2	327 250	96,3
Нематеріальні активи	36 000	2	34 650	96,3
У середньому	212 750	10	157 874	76,6

* Дані наведено для прикладу.

** Розраховано на основі фіксованої ставки інфляції в розмірі 2,5 % та облікової ставки процента 5 %.

Розраховано автором.

пустимий строк корисного використання (експлуатації) цих активів становить 20 та 15 років відповідно. Отже, частка відшкодування капітальних інвестицій у будівлі за рахунок амортизації в Україні становить 52,6 %, а для споруд – 61,3 % (див. табл. 5). Виходить, що будівлі й споруди в Україні є менш привабливими об'єктами для інвестування порівняно з обладнанням і нематеріальними активами (з позиції впливу амортизаційної політики).

Як показують міжнародні порівняння, за часткою відшкодування капітальних інвестицій у обладнання за рахунок амортизації наша держава з показником 96,3 % посідає 5-е місце серед країн – членів ОЕСР, поступившись Естонії, Латвії, США та Канаді, де такі витрати списуються в повному обсязі (частка їх відшкодування дорівнює 100 %). У середньому така частка в країнах ОЕСР становила 84 %, тобто Україна перевищила її майже на 12,3 в. п. За часткою відшкодування капітальних інвестицій у будівлі за рахунок амортизації наша держава з показником 52,6 % посідає 13-е місце з-поміж країн – членів ОЕСР, де ця частка в середньому дорівнювала 49,1 %, тобто Україна перевищила її майже на 3,6 в. п. За часткою відшкодування капітальних інвестицій у нематеріальні активи за рахунок амортизації вона з показником 96,3 % посідає 5-е місце з-поміж країн ОЕСР, поступившись Естонії, Латвії, Литві й Італії. В середньому така частка в країнах – членах ОЕСР становила 76,2 %, тобто Україна перевищила її майже на 20,1 в. п.

Середньозважена частка відшкодування капітальних інвестицій за всіма трьома видами активів в Україні дорівнювала 76,6 %, таким чином, у рейтингу міжнародної податкової конкурентоспроможності за критерієм амортизації порівняно з країнами – членами ОЕСР вона перебувала на високому 5-му місці. При цьому варто нагадати, що наш розрахунок приведеної (дисконтованої) вартості амортизаційних відрахувань базувався на припущеннях,

котрі стосуються індексу інфляції та облікової ставки процента, які застосовуються експертами Податкової фундації для країн – членів ОЕСР. Фактичні значення цих показників у нашій державі істотно відрізняються від характерних згаданим країнам. Так, індекс інфляції у 2019 р. становив 4,1 % [13], облікова ставка процента – в середньому 16,75 %¹. Невідповідність фактичних показників і тих, на котрих базуються розрахунки Податкової фундації США, очевидно, вказує на занижену достовірність результатів аналізу амортизації капітальних інвестицій. Тому ми виконали оцінку приведеної (дисконтованої) вартості амортизаційних відрахувань також на основі ставки дисконтування 20,8 %², що більшою мірою відповідає вітчизняним реаліям.

Згідно з розрахунком, реальна частка капітальних інвестицій підприємств у будівлі, яка могла бути відшкодована за допомогою амортизації, дорівнює лише 23,8 % (порівняно з 52,7 %, отриманими на базі ставки дисконтування 7,5 %), в обладнання й нематеріальні активи – 89,6 % (порівняно з 96,3 %). Середньозважена частка відшкодування капітальних інвестицій підприємства зменшилася майже в півтора рази після попередньої оцінки, до 54,8 %, що з огляду на міжнародні норми є дуже низьким показником. За ним Україна відстає від усіх країн – членів ОЕСР, навіть Чилі, де нематеріальні активи не амортизуються взагалі. Вочевидь, зважаючи на високі темпи інфляції в нашій державі, вітчизняна амортизаційна політика потребує вдосконалення, особливо в частині амортизації будівель і споруд. Більше того, наявність обмежень щодо переліку нематеріальних активів, котрі підлягають амортизації, робить такі активи непривабливими для капіталовкладень, а отже, гальмує темпи інноваційного розвитку українських підприємств.

Варто зазначити, що зміни в національній амортизаційній політиці відбуваються досить часто. Наприклад, до 2015 р., згідно з п. 146.21 ПКУ, підприємства мали право на проведення в податковому обліку щорічної індексації залишкової вартості та амортизаційної вартості об'єктів основних засобів із урахуванням рівня інфляції [14]. З 1 січня 2015 р. цей механізм було скасовано. Однак, на нашу думку, навіть він не розв'язував проблему часткового відшкодування капітальних інвестицій, оскільки міг застосовуватися тільки в умовах високих темпів інфляції.

Одним із популярних кроків, що до нього вдаються сучасні країни з метою підвищення міжнародної податкової конкурентоспроможності, є скорочення ставки податку на прибуток. Однак, як показав досвід Великобританії, навіть попри такий захід, податкова конкурентоспроможність за несприятливої амортизаційної політики не поліпшується, тож відбувається не приплив, а відплив інвестицій. Так, британський уряд у 2012 р. зменшив ставку податку на прибуток до 24 % (в 1979 р. вона становила 52 %), але разом із тим подовжив строк корисного використання (експлуатації) активів, що

¹ Середньоарифметична за рік (розраховано за даними Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/monetary/stages/archive-rish>).

² Ставка дисконтування 20,8 % є сумою індексу інфляції (4,1 %) та облікової ставки процента (16,75 %).

амортизуються. Раніше, у 1980-х роках, за оцінками експертів, частка відшкодування капітальних інвестицій за рахунок амортизації в цій країні була майже 95 %. У 2012 р. вона впала нижче від 50 %. Більше того, зміни в амортизаційній політиці також негативно позначилися на зростанні граничної ефективної ставки оподаткування прибутку підприємств (*marginal effective tax rate*), що відображає фактичний рівень оподаткування. В результаті, обсяг інвестицій у Великобританії в 2012 р. став одним із найменших серед країн – членів ОЕСР, а саме близько 15 % ВВП порівняно з 21,3 % ВВП у середньому по ОЕСР. Тимчасом як, приміром, у 1989 р. він сягав понад 22 % ВВП [15]. За останніми даними, країна дещо поліпшила свій показник: частка відшкодування капітальних інвестицій збільшилася до 57,1 % [10], а їх обсяг у 2018 р. – до 17 % ВВП [16]. Попри це, Великобританія посідає лише 33-є місце в рейтингу міжнародної податкової конкурентоспроможності серед країн – членів ОЕСР за рівнем відшкодування капітальних інвестицій за рахунок амортизації.

Таким чином, у контексті підвищення міжнародної податкової конкурентоспроможності важливим є правильний вибір та обґрунтування відповідних заходів бюджетно-податкової політики. При цьому слід мати на увазі, що зростанню інвестиційної привабливості країни сприяє не тільки зниження ставок оподаткування, а й забезпечення інших умов, спрямованих на здешевлення вартості капіталу, зокрема шляхом його амортизації. На нашу думку, зазначене є особливо актуальним для країн із економікою, що розвивається, котрим характерні досить високий попит на капітал і зацікавленість у зовнішніх джерелах його надходження.

Підсумовуючи викладене, доходимо висновку, що бюджетно-податкова політика України повинна ґрунтуватися на принципах забезпечення міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної податкової системи. Як свідчать результати проведеного дослідження, в рейтингу країн – членів ОЕСР за критерієм амортизації, котрий відображає міжнародну конкурентоспроможність їхніх податкових систем, провідні позиції займають держави, де середньозважена частка відшкодування капітальних інвестицій перевищує 68 %. Їм притаманна висока (за міжнародними нормами) частка відшкодування капітальних інвестицій на обладнання й нематеріальні активи (понад 82 %).

На жаль, Україна з показником 54,8 % істотно поступається в рейтингу податкової конкурентоспроможності більшості країн ОЕСР. Отже, вітчизняна амортизаційна політика потребує вдосконалення та приведення у відповідність не лише із сучасними українськими соціально-економічними реаліями, а й із нормами, загальноприйнятими в ОЕСР.

Водночас варто зауважити: оцінку міжнародної податкової конкурентоспроможності, котра базується тільки на одному показнику, як-от частка відшкодування вартості капітальних інвестицій за рахунок амортизації, досить важко назвати об'єктивною, оскільки є багато інших факторів, що теж впливають на рішення інвесторів з приводу територіального розміщення капіталу.

Тож наведені у статті результати дають приблизне уявлення про рейтинг міжнародної конкурентоспроможності вітчизняної податкової системи. Втім, наше дослідження доводить, що податкова конкуренція між країнами відбувається не лише за рахунок скорочення ставок оподаткування, а й із застосуванням заходів, таких як амортизація капітальних інвестицій, котрі стосуються порядку визначення оподатковуваного прибутку підприємств.

Виконаний нами аналіз показав, що капітальні інвестиції в обладнання й нематеріальні активи в Україні мають сприятливіші умови амортизації, ніж у будівлі та споруди. Частка відшкодування капітальних інвестицій у будівлі була майже вдвічі меншою за частку відшкодування капітальних інвестицій у обладнання й нематеріальні активи. За високих темпів інфляції в Україні тривалий строк амортизації будівель (20 років) і споруд (15 років) позбавляє підприємства можливості компенсувати собі реальну вартість витрат на їх придбання, особливо з огляду на великий обсяг капітальних інвестицій у цей вид основних засобів. Така ситуація призводить до збільшення податкового навантаження на прибуток вітчизняних підприємств, навіть попри порівняно невисоку за міжнародними нормами ставку оподаткування.

Загалом значні відмінності в умовах амортизації між різними видами активів порушують нейтральність впливу податкової системи на економічні рішення підприємців щодо придбання й оновлення цих активів, а також викривляють розподіл капітальних інвестицій на користь менш капіталомісних видів економічної діяльності.

Список використаних джерел

1. Дідик А. М. Особливості оцінювання податкової конкурентоспроможності підприємства з використанням методу аналізування ієрархій. *Проблеми економіки*. 2016. № 1. С. 274–281.
2. Іванов Ю. Б. Податкова конкуренція та конкурентні переваги. *Фінансовий ринок: інституції та інструменти*. Львів : Вид-во Львів. політехніки, 2018. URL: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/44008/2/2018_Ivanov_Iu_B-Podatkova_konkurentsia_ta_44.pdf.
3. Крисоватий А. І., Мельник В. М., Кошук Т. В. Сутність та концептуальні основи формування податкової політики в умовах євроінтеграційних процесів. *Економіка України*. 2016. № 1. С. 35–51.
4. Lunina I., Bilousova O., Frolova N. Tax reforms for the development of fiscal space. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2020. Vol. 6, No. 3. P. 48–58. URL: <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2020-6-3-48-58>.
5. Меркулова Т. В., Акулова Г. В. Критичний аналіз негативних та позитивних наслідків податкової конкуренції на основі відповідних моделей. *Бізнес Інформ*. 2012. № 4. С. 204–207.
6. Ревенко О. В. Податково-бюджетні фактори конкурентоспроможності регіонів України. *Теорія та практика державного управління*. 2013. № 2. С. 169–177.
7. Серебрянський Д. М. Напрями підвищення конкурентоздатності вітчизняної системи оподаткування в умовах глобалізації. 2017. URL: <http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/sdm-vystup.pdf>.
8. Соколовська А. М., Кошук Т. В. Податкова політика в Україні в контексті тенденцій реформування оподаткування у країнах ЄС. *Фінанси України*. 2012. № 1. С. 94–115.
9. Швабій К. І. Вплив глобалізації на систему оподаткування та податкову політику України. *Стратегічні пріоритети*. 2009. № 1 (10). С. 137–144.
10. Asen E., Bunn D. Capital Cost Recovery across the OECD, 2019 / Tax Foundation. 2019. April 2. URL: <https://taxfoundation.org/capital-cost-recovery-across-the-oecd-2019/>.

11. Stephen J. E. The Neutral Cost Recovery System: A Pro-Growth Solution for Capital Cost Recovery / Tax Foundation., 2013. October 29. URL: <https://taxfoundation.org/neutral-cost-recovery-system-pro-growth-solution-capital-cost-recovery/>.
12. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>.
13. Индекс инфляции / Минфин. 2020. URL: <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/2019/>.
14. Индексация основных средств / MGI PSP Audit. 2015. 13 авг. URL: https://www.pspaudit.com.ua/ru/f_a_q_/konsultacii/782.html.
15. Pomerleau K. Trading Longer Asset Lives for Lower Corporate Tax Rates in the United Kingdom. *Tax Foundation*. 2014. January 29. URL: <https://taxfoundation.org/trading-longer-asset-lives-lower-corporate-tax-rates-united-kingdom/>.
16. Gross capital formation (% of GDP) / World Bank. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.ZS>.

References

1. Didyk, A. M. (2016). Features of Evaluating the Enterprise Tax Competitiveness Using the Hierarchy Analysis Method. *The Problems of Economy*, 1, 274–281 [in Ukrainian].
2. Ivanov, Iu. B. (2018). Tax competition and competitive advantages. *Financial market: institutions and tools*. Lviv: Lviv Polytechnic Publishing House. Retrieved from http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/44008/2/2018_Ivanov_Iu_B-Podatкова_konkurentsia_ta_44.pdf [in Ukrainian].
3. Krysovatyi, A., Mel'nyk, V., & Koshchuk, T. (2016). Essence and conceptual bases of the formation of a tax policy under conditions of the eurointegration processes. *Economy of Ukraine*, 1, 35–51 [in Ukrainian].
4. Lunina, I., Bilousova, O., & Frolova, N. (2020). Tax reforms for the development of fiscal space. *Baltic Journal of Economic Studies*, 6 (3), 48–58. DOI: 10.30525/2256-0742/2020-6-3-48-58.
5. Merkulova, T. V., & Akulova, A. V. (2012). Critical Analysis of Negative and Positive Impact of Tax Competition on the Basis of the Relevant Model. *Business Inform*, 4, 204–207 [in Ukrainian].
6. Revenko, O. V. (2013). Tax and budgetary factors of competitiveness of the regions of Ukraine. *Theory and practice of public administration*, 2, 169–177 [in Ukrainian].
7. Serebrianskyi, D. M. (2017). *Directions for increasing the competitiveness of the domestic tax system in the context of globalization*. Retrieved from <http://ndi-fp.asta.edu.ua/files/doc/sdm-vystup.pdf> [in Ukrainian].
8. Sokolovska, A., & Koschuk, T. (2012). Tax policy in Ukraine in the context of tax reform trends in EU states. *Finance of Ukraine*, 1, 94–115 [in Ukrainian].
9. Shvabii, K. I. (2009). The impact of globalization on the taxation system and tax policy of Ukraine. *Strategic priorities*, 1 (10), 137–144 [in Ukrainian].
10. Asen, E., & Bunn, D. (2019, April 2). Capital Cost Recovery across the OECD, 2019. *Tax Foundation*. Retrieved from <https://taxfoundation.org/capital-cost-recovery-across-the-oecd-2019/>.
11. Stephen, J. E. (2013, October 29). The Neutral Cost Recovery System: A Pro-Growth Solution for Capital Cost Recovery. *Tax Foundation*. Retrieved from <https://taxfoundation.org/neutral-cost-recovery-system-pro-growth-solution-capital-cost-recovery/>.
12. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Tax Code of Ukraine* (Law No. 2755-VI, December 2). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> [in Ukrainian].
13. Inflation index. (2020). *Minfin*. Retrieved from <https://index.minfin.com.ua/economy/index/inflation/2019/> [in Ukrainian].
14. MGI PSP Audit. (2015, August 13). *Indexation of fixed assets*. Retrieved from https://www.pspaudit.com.ua/ru/f_a_q_/konsultacii/782.html [in Ukrainian].
15. Pomerleau, K. (2014, January 29). Trading Longer Asset Lives for Lower Corporate Tax Rates in the United Kingdom. *Tax Foundation*. Retrieved from <https://taxfoundation.org/trading-longer-asset-lives-lower-corporate-tax-rates-united-kingdom/>.
16. World Bank. (n. d.). *Gross capital formation (% of GDP)*. Retrieved from <https://data.worldbank.org/indicator/NE.GDI.TOTL.ZS>.